

אך הוא הסביר להם בקצרה, שבמעשה דרב ינאי היו בגדר אנוסים על ידי מלכות,, וקרוב הדבר לפיקוח-נפשות מחמת העניות וגביית הארנוניות"⁵³. בהודמנות אחת, אף האריך לנמק את הסברו בתוספת ביאור: ,,הנגישה של גביית המיסים באכזריות להוציא השארית בכל בית לגביית המס, או להושיב במאסר וכיוצא בו, ופורעניות הצבור מיד המלכות בלי רחם, נחשבים תמיד כעין פיקוח-נפש, אף שאין נראה עדיין איבוד נפש לפנינו. לפעמים מתירים גם איסור דאורייתא, ולפעמים איסור דרבנן, הכל לפי ראות עיניהם של חכמי הדור. ולפי שהיה בדבר משום פיקוח-נפש הזדרזו רב ינאי להכריז שלא להחמיר ולזרז, ולא הסתפק בהוראת היתר לשואלים"⁵⁴.

אף הוא הוסיף עוד על הסברו זה, לאמור: ,,פלא על המתירים, אשר למדו מכאן להקל, ולאמיתו של דבר מהא דר' ינאי איכא למילף, כי כל האיום של שממות הארץ שדה וכרם והעדר פרי ויבול בזמן העניות אינו מזיז שביעית ממקומה. ורק כשהגדישה הסאה ביסורי מלכות הרשעה הותר הדבר. וכבר אמרו חז"ל⁵⁵ ש,,כל צרה שאינה לישראל מהאומות אינה צרה", וכל שכן שאין השביעית בכלל צרה הלילה, אבל הביה של המלכות, כביכול קרינן בו ,,בכל צרתם לו צר"⁵⁶.

ב,,מחנה ישראל"

ואכן, למרבית ההפתעה, הורה פעם החזון-איש בכבודו ובעצמו להתיר חרישת אדמה (מבלי לזרעה) בשביעית — על ידי יהודים — על יסוד היתר דרב ינאי. היה זה במקרה מיוחד במינו, שתאם את המצב דלעיל, כפי שהוא מתארו ומגדירו: ,,צרה מן האומות". והדבר אירע בשמיטה הראשונה לשיבתו בארץ-ישראל, בשנת תרח"ץ.

53. חז"ל שביעית (מהדורת תרצ"ז) סימן י"ח, ס"ק ד'.

54. ,,שנת השבע" מאת הרב קלמן כהנא (תל-אביב, מהדורת שנת השמיטה תשי"ט) עמ' קפ"ה.

55. ראה בתוספות למסכת חולין, דף ס"ה, ד"ה אע"פ.

56. ,,שנת השבע", שם.

באו לפניו חברי הקיבוץ האגודאי „מחנה ישראל” בעמק-יזרעאל, שהיה שריו אז במצב כלכלי חמור, ואשר מזכירו מר יהודא יעקובי פרסם על דעת כל חברי הקיבוץ הצהרה בעתון החרדי „קול ישראל”⁵⁷ — אחרי שנפוצו שמועות ונתפרסם בעתון החילוני „דבר” כאילו הם מכרו את הקרקעות לגוי מתוך כוונה לעבד את האדמה בשביעית — כי אין שחר לשמועות האלו ומקור הידיעה הוא בודאי באחד מנושיהם שדחוהו בקש, הבטחה כי יעבדו, כדי שלא יציק להם...⁵⁸

החברים מ„מחנה ישראל” פנו אז אל רבי חיים-עוזר גרודזנסקי בוילנא, בשאלה: האם מותר להם לעבוד בשביעית, מפני מצוקתם? אך הוא השיב בשלילה: „ע”ד בקשתם ושאלתם להתיר להם חרישה באר”י, כידוע שהרבנים... הסכימו לשבות בשנה זו כהלכתה, רק לבקש עזרה מן החוץ”⁵⁸. כאשר חזר הרב קלמן כהנא, שעדיין התגורר אז בגרמניה, ותיאר במכתב מיוחד את מצבם הקשה, שהוא קרוב לפיקוח-נפשות, ואם לא יעבדו בשנה זו ייהרס המשק כליל וכל החברים ינטשו את המקום, המשיך רבי חיים-עוזר להשיבם דבריו: „...עתה כאשר שלח אלי העתק המכתב של החבר יודא-לייב יעקובי אכתוב אודות זה לה, חזון-איש, ואבוא אתו בחליפת מכתבים אודות זה. ובהיותו שם סמוך ונראה ויודע את המצב אשמע מה בדעתו ואז אראה...”⁵⁹

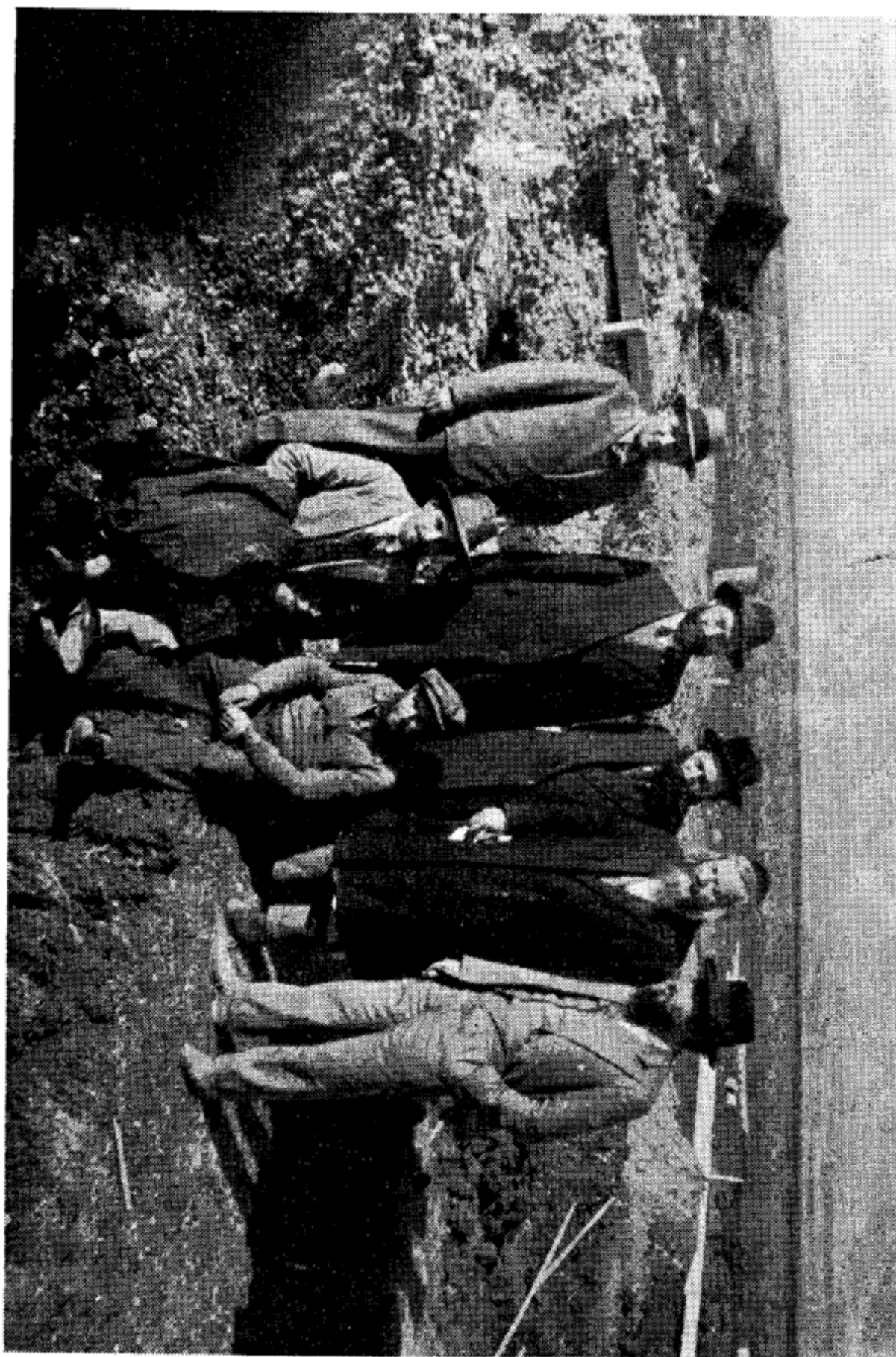
נמלכו, איפוא, חברי הקיבוץ בדעתם ושיגרו שני שליחים אל החזון-איש היושב בבני-ברק. הם תיארו בפניו את מצבם החמור של חברי הקיבוץ ואת דרכם בהתיישבות, שבלאו-הכי אינה סוגה בשושנים, והשבתת הקרקע בשנת השמיטה תהווה מכת-מות לקיבוץ. הם הזכירו גם כי יש חשש, שהערבים בסביבה יצאו לחרוש ולזרוע את השטחים המוברים⁶⁰.

57. גל' 704 (י”ד אב תרצ”ז).

58. מתוך מכתבו אל הרב קלמן כהנא, נתפרסם ב„האיש וחזונו”, עמ' ס”ב.

59. כנ”ל.

60. חשש זה מזכיר גם הגר”ע גרודזנסקי באגרתו אל החזון-א: „...כי אם ישאירו שדה בור יעלו זרים וינחלו, וכפי חוק השורר אי אפשר לעכבם מלחרוש שדה בור ואח”כ יהי קשה להוציא מידם” („קובץ-אגרות”, ח”ב, עמ' קפ”ג).

צילום 1234567 אוצר החכמה

על אדמות הקיבוץ הארודאי "מחנה ישראל" - קבוצת עסקנים וראשי הציבור החרדי

למשמע דבריהם, הזכיר החזון-איש את „מעשה דרב ינאי“, אך התחבט בדעתו מה להשיב להם, כמי שאומר: „נוח לשאול, אבל קשה לענות — ומה אעשה?!"⁶¹ עוד הם מדברים והנה הגיע יהודי עשיר, תורם ידוע, שהיה סקרן לדעת במה המדובר בין ה„קיבוץ-ניקים“ החרדים לבין החזון-איש, ולאחר שסופר לו בקצרה על מצב הקיבוץ ב„מחנה ישראל“, קם והבטיח חגיגת שהוא יכלכל את כל חברי הקיבוץ במשך כל שנת השבע על חשבוננו. עתה אמר להם החזון-איש, שלאור הבטחתו של הנדבן העשיר, אין שום מקום להיתר.

כאשר חלפו שבועות מספר והיהודי העשיר לא עמד בדיבורו, לא יכלו יותר חברי הקיבוץ לשלוט ברוחם. ומפני שסבלם היה קשה מנשוא, בגין המחסור במזונות וירקות ועקב תמוטתו הקרובה של משקם, החליטו לפתוח בחרישה-זוריעה כמו במצב של פיקות-נפשות. כיון שנודע על כך לד"ר יצחק ברויאר, מנהיג אגו"י, נודעזע עד היסוד והזדרז לשכור מונית מיוחדת, בה הגיע בדהירה נחפזת מירושלים אל תחומי הקיבוץ אשר בעמק-יזרעאל. הוא קפץ מתוך ה„טקסי“ כמי שנשכו נחש, מיהר ואץ אל החברים בשדות, אשר עשו את ההכנות האחרונות לחרישה, כשהוא שואג לעברם בכל כוחותיו: „חלילה, חלילה! לא אתן לכם לחלל את קדושת שבת הארץ על אדמת הנושאת את שם אגודת-ישראל! על התלמים אטיל עצמי! אדרבה! יעבור הטרקטור על גופי, רק על גופי יעבור! ויהיה גופי רמוס, כמו קדושת שבת הארץ... חברים יקרים, אל תחללו את השבת, אל תחללו את שבת הארץ!"

ומפני אזהרתו והודעקותו של ד"ר יצחק ברויאר נרתעו החברים, והם נסוגו אחור...⁶²

אולם, למגינת הלב, לא היה בפני הצעירים האלו שום מנוס מעזיבת המקום, אחרי שהתנחלותם לא עלתה יפה בין כה וכה, מפני סיבות שונות. אחד אחד יצאו רובם מן הקיבוץ, שנתפרק כמעט, ועקרו אל הערים. במקומם באו מיד — לפי החלטת הכנסיה הגדולה שהתקיימה במרינבד

61. „קובץ אגרות“, ח"ב, אגרת קס"ב.

62. מפי ר' משה שנפלד.

בשנה הקודמת: תרצ"ז — חברים אחדים מקיבוצי פועלי-אגודת-ישראל: „הנוער האגודתי" שבכפר-סבא, ו„חפץ חיים" שבגדרה. על פי ההבטחות, היו צריכים לעמוד לרשות החברים האלו כספי „קרן הרברט סמואל", המיועדת להתיישבות פליטי גלות היטלר, אך הכספים האמורים לא הגיעו לידם⁶³. המתנחלים החדשים ב„מחנה ישראל", צעירים יראים ושלמים, לא הסכו כל מאמץ בכדי שתישמר אצלם השביעית כהלכתה. הם לא התחשבו במחסור הכלכלי שהיה צפוי להם, או בנזקים חומריים כתוצאה משביתה במשך שנה שלמה, מפני שגבורי כח היו לשמוע בקול דבר ה' ו„אפקעתא-דמלכא" היתה בעיניהם החוק העומד מעל לכל מציאות וחשוב.

אולם מלבד הגרעון הכלכלי כתוצאה מאי-זריעה, התקשו גם הם באיסור חרישת קרקע, מחשש שהערבים מהשטחים הסמוכים ישיגו גבולם ויעלו על אדמת הקיבוץ, ויחרשוה, וכתוצאה מזה ייאלצו הם לנטוש את אדמתם לצמיתות. החוק העותומני שהיה עוד בתוקפו בארץ, שריד מימי שלטון הטורקים, קבע את הבעלות של כל קרקע למי שיחרוש ויזרע אותה עבור עצמו פעם אחת לפחות. היתה, איפוא, סכנה ממשית שהערבים ינצלו את שביתת חברי הקיבוץ, בכדי לנשל אותם מעל אדמתם — ואפילו נעשו כבר על ידם מספר נסיונות כאלה. החשש נבע בעיקר מן העובדה, שבמניעה מניכוש הקוצים מן השדות בשנת השבע תישלל האפשרות לזרעה גם בשנה השמינית — ואז ייאלצו חברי הקיבוץ לעזוב את המקום לתקופה מסויימת, כך שבלי ספק תיתפס הקרקע בהיעדרם על-ידי הפלחים הערבים.

משבאו לכלל מבוכה זו ולא ידעו לשית עצה בנפשם, נסע אחד מן החברים לבני-ברק, כדי לשאול את פי החזון-איש, כדת מה לעשות. השליח, ר' משה שנפלד, סיפר לו דברים כהווייתן וטען שהפתרון היחיד כרגע הוא: לחרוש את שטחי הפלחה אשר לקיבוץ מבלי לזרעם.

הוא חקר ושאל מפי השליח פרטים שונים, שהביאוהו לידי מתיחות נפשית עצומה. היה עליו — התובע עלבונה של שמיטה — להתיר חרישה בשביעית, וכי זוטרתי? אך בתקיפות של פוסק בר-סמכא, רב-אחריות, הורה במפורש להתיר את החרישה בתנאים מסויימים — ורק אם ימולאו

63. ראה: „האיש וחזונו", עמ' ס"א בהערה.

התנאים הללו. עכשיו חזר איש הקיבוץ וביקש ממנו, כי יעלה את פסק־דינו בכתב וימסרהו לידינו לצורך הוכחה. „אחרת“, אמר, „יעלילו עלינו שאנו מחללים שביעית ואיש לא יאמין שעשינו על פי דעת תורה“.

^{אוצר החכמה}המשאלה הזאת הוציאה אותו משלוות נפשו. אמנם פסק והורה, אבל לאשר בכתב — שאני. הוא החל פוסע בחדרו אנה ואנה, מחוסר מנוחה, פניו להבים וכולו אומר מתח כביר בלתי־שכית. לבסוף נעתר לבקשת השואל, התיישב ליד השולחן, הוציא שתי פיסות־נייר צרות מן המגירה, שלף את עטו מדש חולצתו ו... האותיות השחורות החלו מרצדות במרוצה על פני השורות.

וכה כתב אז:

פתק א'

„השטחים הגובלים עם הא“י, ושכבר ניסו השכנים להשיג גבולם, ושהדבר מביא לידי פגישות מסוכנות, ושאפשר למנוע הדבר בחרישה לחוד, ושהחרישה הזאת לא תועיל לזריעה במוצאי שביעית — קרוב ^{אוצר החכמה}הדבר שמצב זה חשיב כאונס ארנונא“.

פתק ב'

„אחרי שהמצב שבמניעת החרישה לעקור הקוצים יושללה האפשרות של הזריעה בשמינית, ר"ל במוצאי שביעית, ואז יוכרחו לעזוב את המושבה כולה ויבואו עליה זרים ח"ו, והחרישה לא תועיל לזריעה כלום, שעד זמן הזריעה תוחזר השדה לאיתנה —

(א) להוריד את יתדות המחרשה בקרקע שאינה עומדת לזריעה, וכן בסיבוב משורה לשורה לצאת חוץ ממקום השדה העומד לחרישה.

(ב) להחזיק את יתדות המחרשה מורם מעומק 29 סנטימטרים, ואם אי אפשר על כל פנים מורם משיעור הרגיל של חרישה לזריעה ככל האפשר.

(ג) כל החרישה לא תעשה בכח אדם, רק בכח האוטומטי של המכונה“.

חברי הקיבוץ עשו כמובן בהתאם להוראותיו. כעבור זמן קצר, בעצם ימי השמיטה, ביקר אותו שליח בירושלים וסר לביתו של הגאון רבי יוסף־צבי דושינסקי, גאב"ד ירושלים, רבה הראשי של היהדות החרדית בארץ. שאל אותו רבי יוסף־צבי בפנים חמורות:

פֿעסטמײַן הױלעבאָים לײַך, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן
 אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן
 אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן
 אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן

[24]

אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן
 אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן
 אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן
 אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן
 אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן, אַרבעטן אַרבעטן

— שמעתי שחורשים האידנא ב„מחנה ישראל“ שלא לשם זריעה,

היתכן הדבר?

1234567

השיב השליח:

— עשינו על פי תורה!

— מי התיר זאת לכם? התפלא הרב.

מיד הוציא השליח מכיסו והראה לו את פסק דינו של החזון-איש, הכתוב בכתב-ידו. מיד נחה דעתו. חיוך רחב נשתפך על קלסתרו חרוש הקמטים של הרב דושינסקי, באמרו:

— כשלעצמי הייתי חושש לפסוק בדבר, אבל הוא יכול לפסוק, כך נאה ויאה לו, שהוא בעל „כתפיים רחבות“ ויכול להעמיס אחריות כזאת על עצמו!⁶⁴

וצויתי את ברכתי

גישתו העניינית והמעשית — כלומר: ההלכותית הצרופה — לענייני שמיטה, נקודת מוצאה מן הפשט שבהבנת התורה, פשט של אמת, ללא שום עקש ונפתול, אשר היה נר לרגליו אגב כל דיון בגופי תורה. קנאי נלהב היה למען השמירה על קדושת שביעית, קנאי אשר „אורייתא קמרתחא ביה“ ולא ישא פנים לאף אחד, אבל לא עד כדי להפריז יתר על המדה ולפסוק מראש לכל שאלה: אסור! ולא עד כדי מהילת קורטוב של רגשנות ביינה של תורה, זו הלכה, שחייבת להיחתך מתוך הגיון שכלי צלול ובסייעתא דשמיא. גם את מצות השמיטה שכתובה בתורה, כמו כל ענין אחר ביהדות, לימד איך לראותה באור האמיתי.

64. מפי בעל המעשה, ר"מ שנפלד. אגב: ההיכרות הראשונה בין החזון"א והגרי"צ דושינסקי נקשרה זמן קצר אחרי ביאת החזון"א לארץ-ישראל. בתחילת ימי אלול תרצ"ג, כאשר עלה הגרי"צ דושינסקי מן הגולה לכהן פאר כרבה של ירושלים, ירד מן האניה בנמל יפו ויצא אל מלון „שפת הים“ בתל-אביב כדי לנוח שם מטורח הדרך, ועוד באותו יום בשעות הצהריים הגיע אליו החזון-איש שבא במיוחד מבני-ברק על-מנת לקבל פניו ולברכו (לפי הדו"ח בעתון „קול ישראל“ ירושלים מיום ט' אלול תרצ"ג).